

Ks. dr hab. Roman Bogusław Sieroń, prof. ucz.

Instytut Teologiczny im. bł. Wincentego Kadłubka w Sandomierzu
Kierownik Oddziału Polskiego Towarzystwa Teologicznego w Sandomierzu
Członek zwyczajny Stowarzyszenia Bibliistów Polskich, nr 79

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr lic. Ivana Hado pt. „Rola rodziny w budowaniu Kościoła w nauczaniu Jana Pawła II” (Kraków 2021, ss. 274) przygotowanej na seminarium z katolickiej nauki społecznej pod kierunkiem ks. prof. zw. dr hab. Andrzeja Zwolińskiego

Wprowadzenie

Słowa kluczowe recenzowanej rozprawy doktorskiej: rodzina, Kościół, Jan Paweł II – to tematy stanowiące kwintesencje rzymskokatolickiej teologii małżeństwa i rodziny uprawianej w Polsce jak i Ukrainie w ostatnich trzech dekadach. Wyniesiony na ołtarze papież Polak określany jest powszechnie w kontekście swego *Magisterium* „papieżem rodziny”. Ale jednocześnie – co niewątpliwie zastanawia – podjęta w niniejszej dysertacji tematyka stanowi treść wielkiej fali współczesnej kontestacji przeciwko chrześcijańskiej wizji rodziny. Fundamenty misji katolickiej: rodzina Bogiem silna chroniąca życie od poczęcia do naturalnej śmierci; Kościół będący jednocześnie *casta meretrix* oraz Mistycznym Ciałem Chrystusa; papieństwo jako nieomylna w sprawach wiary i moralności posługa Piotra są i dziś i wcześniej „znakami sprzeciwu” dla nurtów libertyńskich czy neomarksistowskich. Recenzowana praca obierająca za temat relacje między rodziną a Kościołem w ujęciu Jana Pawła II w epoce szeroko i różnie rozumianego kryzysu obydwu instytucji może stać się więc ważnym przyczynkiem dla współczesnej apologetyki. Dla wielu środowisk nastawionych do chrześcijaństwa wrogo, niechętnie czy tylko obojętnie dziś ta wspomniana triada: rodzina, Kościół, Jan Paweł II jawi się jako punkt wyjścia dyskusji czy sporów. Tematyka ta jest obecnie również bardzo aktualna, zarówno w rzeczywistości Polski – kraju po transformacji ustrojowej, od prawie dwudziestu lat w strukturach Unii Europejskiej, zmagającego się z kryzysem wiary znacznej części już konsumpcyjnie nastawionego społeczeństwa, jak i Ukrainy – państwa w znacznej mierze ciągle postkomunistycznego, w stanie wojny domowej hybrydowej, naznaczonego biedą, korupcją, emigracją zarobkową, z dużymi podziałami i deficytami także w sferze religijnej. Stąd już na początku niniejszej recenzji trzeba podkreślić adekwatność, aktualność i oryginalność podjęcia tematu tejże rozprawy.

Aktualność i waga problemu

Niniejsza rozprawa ma wyraźnie charakter interdyscyplinarny – choć powstała na seminarium naukowym z katolickiej nauki społecznej (KNS) – odwołuje się współczesnych nurtów teologicznych: nauki o pontyfikacie św. Jana Pawła II (1978-2005) oraz nauk o rodzinie (familiologia, teologia wychowania, teologia pastoralna). Nauczanie papieskie należy niewątpliwie do zainteresowań KNS, ale wyraźny komponent familiologiczno-eklezyjologiczny z elementami teologii wychowania (ostatnia część rozprawy) rozszerza *spectrum* badawcze dysertacji.

Kolejnym, interesującym a nawet intrygującym walorem rozprawy jest – związany z osobą Autora – jej charakter – jeśli można to tak ująć – „transgraniczny”. Autor łącząc środowiska naukowe oraz pastoralne polskie i ukraińskie, dokonuje refleksji naukowej nad

myślą familiologiczną Jana Pawła II nie tylko z perspektywy polskiej (analiza źródeł, monografii badawczych, opracowań), ale również ukraińskiej (własne doświadczenia, analiza literatury przedmiotu, recepcja nauczania Kościoła katolickiego).

Dokonując krytycznej oceny pracy trzeba także uwypuklić oryginalność i nowość sformułowania tematu pracy, mimo, iż ten obszar badawczy został już dobrze rozpoznany przez przywoływanych we wstępie polskich badaczy pontyfikatu Jana Pawła II. Autor we wstępie deklaruje: „W pracy główny nacisk zostanie położony na ukazanie rodziny chrześcijańskiej jako budującej szerszą wspólnotę kościelną, i ujawnieniu, w jaki sposób to się realizuje. W pewnym stopniu ta praca jest również pewnym usystematyzowaniem tych poszczególnych tematów wymienionych powyżej, które zostały poruszone wcześniej. Autor odważa się zebrać i uporządkować szereg idei, które w nauczaniu Jana Pawła II odgrywają ważną rolę w kontekście rodziny jako tej, która buduje Kościół”. W ślad za oryginalnym ujęciem problemu badawczego „rola rodziny w budowaniu Kościoła w nauczaniu św. Jana Pawła II – a więc rodzina budująca Kościół” idzie jego wieloaspektowe opracowanie, co wyraża się w strukturze pracy (pięć wyczerpujących rozdziałów).

Rozprawa ma również – i to jest także jej atutem – charakter źródłowy. Autor poddał kwerendzie badawczej część *Magisterium* Jana Pawła II (szeroki wybór dokumentów poświęconych problematyce małżeństwa i rodziny). Jak zauważa we wstępie sam Autor: „Główne źródła do przemyśleń i refleksji w niniejszej dysertacji doktorskiej stanowi nade wszystko nauczanie Jana Pawła II, które odnosi się do kilku kategorii: encykliki, adhortacje, listy, przemówienia, homilie, orędzia, katechezy w których pojawia się tematyka małżeństwa i rodziny oraz opracowania naukowe. Zostaną rozpatrzone ze względu na poszczególną tematykę, a nie porządek chronologiczny. Najważniejszymi źródłami pracy będą posynodalna adhortacja Jana Pawła II *Familiaris consortio* oraz List do Rodzin *Gratissimam sane*”. Autor dotarł do reprezentatywnych opracowań myśli pontyfikatu Jana Pawła II w obszarze familologii jak choćby: *Dziecko w nauczaniu Jana Pawła II*, *Wielka Encyklopedia Nauczania Jana Pawła II*, *Jan Paweł II stróżem ludzkiej rodziny*, *Rodzino co mówisz o sobie? Dokumenty i przemówienia papieża Jana Pawła II w Roku Rodziny*; *Słownik małżeństwa i rodziny*. W swej pracy dociera twórczo do głębi myśli papieskiej – przykładowe cytaty: „Kościół jest ludem życia” EV 79 – s. 101; „Dzieci nie są ciężarem dla małżeństwa, nie są ciężarem dla rodziny” s. 103; „Rodzina to wspólnota różnych pokoleń” s. 111; „katecheza prenatalna” s. 116.

Układ rozprawy obejmuje zgodnie z kanonem część biblijną nauczania Jana Pawła II (małżeństwo i rodzina w świetle Biblii), następnie sakramentologię papieża Polaka w odniesieniu do małżeństwa i rodziny (sakrament małżeństwa, rodzina w nauczaniu Kościoła, rodzina jako Kościół domowy), ponadto opisuje względy praktyczne w nauce o rodzinie chrześcijańskiej (przekazywanie i obrona życia, wychowanie człowieka, ewangelizacja i miłosierdzie w rodzinie). Rozdział czwarty rozprawy doktorskiej dotyczy oryginalnego tematu rodziny jako znaku wiarygodności Kościoła (jedność i nierozzerwalność rodziny, rodzina chrześcijańska, znak przymierza, rodzina jako ziarno Królestwa Bożego). W ostatnim rozdziale „Rodzina wobec społeczeństwa” zostały podjęte wątki pedagogiczno-socjologiczne (rodzina fundamentem społeczeństwa, współczesne zagrożenia rodziny, zagrożenia duchowe rodziny, wychowanie do dojrzałego życia rodziny chrześcijańskiej).

Pomimo upływu 16 już lat od odejścia do innego – wiecznego życia papieża Jana Pawła II (1978-2005) dorobek jego pontyfikatu – jednego z najdłuższych w historii – ciągle jest dla teologów w pewnym sensie *terra incognita*. Paradoksalnie wielość materiału źródłowego przekazanego przez „papieża Słowianina” utrudnia możliwość jego dokładnego poznania i zrozumienia. Stąd konieczność powstawania takiej jak ta prac naukowych, które solidnie korzystając ze źródeł (metoda analizy tekstu) będą podejmowały trud syntezy, idącej w kierunku aktualizacji wobec współczesnych problemów chrześcijańskiej rodziny.

We wstępie autor solidnie przytacza stan badań w swojej dziedzinie, prezentując 48 nazwisk polskich autorów specjalizujących się w familiologii biblijnej, eklezjologii, teologii wychowania oraz nauczaniu Jana Pawła II (najważniejsze: Adamski, Jelonek, Zwoliński, Dziekoński, Półtawska, Orzeszyna, Kiernikowski etc.).

Recenzowana praca doktorska bardzo dobrze wpisuje się w misję, którą dziś realizują dwa największe polskie uniwersytety noszące imię Jana Pawła II: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II oraz Uniwersytet Papieski Jana Pawła II. Do badania dorobku pontyfikatu Jana Pawła II – nie wahajmy się użyć tego określenia Wielkiego – szczególnie predestynowane jest polskie środowisko teologiczne z racji nie tylko doskonałej czyli naturalnej znajomości języka świętego Papieża, ale także poznania jego swoistego *Sitz im Leben* – kontekstu życia i mentalności.

Recenzowana praca, mimo iż Autor związany jest z lwowskim środowiskiem teologicznym, wpisuje się w ten nurt. Absolwenci ośrodka studiów teologicznych Archidiecezji Lwowskiej obrządku łacińskiego korzystają z dorobku wykładowców obu polskich uniwersytetów noszących imię Jana Pawła II, czego przykładem jest także Autor recenzowanej rozprawy.

Praca – co także podkreśla w zakończeniu jej Autor – odwołuje się do zadania wyznaczonego przez Jana Pawła II, a będącego echem słów Jezusa Chrystusa „Na początku tak nie było” (Mt 19,8). To odwołanie do „początków” koresponduje z soborowym wezwaniem „Ite ad fontes” – *Idźcie do źródeł*. Tu napotyka kolejną ważną wartość recenzowanej rozprawy doktorskiej. Jej charakter źródłowy dotyczy tak przywołania nauczania Drugiego Soboru Watykańskiego, pontyfikatu św. Jana Pawła II jak i nauczania kolejnych papieży XXI wieku: Benedykta XVI i Franciszka. Autor ponadto wydobywa na „światło dzienne” dorobek ukraińskiej rzymskokatolickiej myśli teologicznej, co także zasługuje na uznanie i jest wyróżnikiem rozprawy, wzbogaca ją i uaktualnia.

Struktura pracy

Struktura niniejszej rozprawy doktorskiej spełnia wszystkie wymagania stawiane pracom naukowym tego typu: widzimy w jej strukturze spis treści, wykaz skrótów, wstęp, poszczególne rozdziały, zakończenie, bibliografię, streszczenia. Recenzowana dysertacja podzielona jest na pięć rozdziałów. Są one komplementarnym i merytorycznym rozwinięciem tematu głównego: „Rola rodziny w budowaniu Kościoła w nauczaniu Jana Pawła II”.

W pierwszym rozdziale rozprawy „Udział rodziny w zbawczym planie Boga” (strony 14-54) postawiono zasadnicze pytanie na kanwie teologiczno-biblijnej: jaką funkcję spełnia rodzina w biblijnej historii zbawienia? Autor wskazuje, że Jan Paweł II nauczając o rodzinie, przede wszystkim odwoływał się do Objawienia Bożego (biblijna historia zbawienia). Stawiając i odpowiadając na pytanie: „kim jest człowiek?”, papież wskazuje jednocześnie, czym jest małżeństwo i rodzina? Tę odpowiedź uzyskujemy już w pierwszych rozdziałach Księgi Rodzaju. Mianowicie, że Bóg stworzył człowieka na swój obraz, jako związek mężczyzny i kobiety, stworzył ich dla siebie, darował im wspólnotę i władzę nad całą ziemią; wezwał do współdziałania w Jego twórczym dziele, którym jest nie tylko uprawianie ziemi, ale także rodzenie podobnych do siebie. W recenzowanym rozdziale dysertacji wskazano, że rodzina jest pierwotną Bożą instytucją, z której rozwinął się cały świat. Mimo ran grzechowych, poprzez rodzinę, Bóg daje ludzkości zbawienie. Począwszy od obietnicy danej Adamowi i Ewie, Stary Testament przedstawia rodzinę Noego, Abrahama, Dawida i wielu innych jako instrumenty w Bożym planie zbawienia. Rodzina w Starym Testamencie jest tym miejscem, gdzie odbywa się przekazywanie wiary w jednego Boga. Gdy zakończył się Stary i rozpoczął się Nowy Testament, ukazało się życie rodziny Józefa i Maryi. To Święta Rodzina stała się miejscem realizacji obietnicy, którą otrzymała pierwsza rodzina. Widzimy Świętą Rodzinę jako wzór do naśladowania dla każdej wspólnoty rodzinnej. Historia rodziny ludzkiej zakorzeniła się i osiągnęła swój eschatologiczny szczyt w Świętej Rodzinie. Biblijny obraz małżeństwa i rodziny według Jana Pawła II Autor rozprawy komponuje z nauczania papieskiego czerpiącego z Biblii hebrajskiej, Ewangelii kanonicznych oraz pozostałych ksiąg nowotestamentalnych. W drugiej części pierwszego rozdziału – paragrafy trzeci i czwarty – stawia Świętą Rodzinę (Jezus, Maryja i Józef) jako optymalny wzorzec rodziny ludzkiej oraz ukazuje rodzinę jako podstawową i fundamentalną szkołę wiary.

Drugi rozdział zatytułowany „Kościół domowy jako obraz sakramentu Kościoła” (strony 55-98) odpowiada na pytanie: jaką jest relacja/związek między Kościołem a rodziną? W tym rozdziale Autor przedstawia fundamentalną rolę rodziny w Kościele. Wspólnym elementem podobieństwa między Kościołem i rodziną, która powstaje w sakramencie małżeństwa jest przede wszystkim fakt, iż pochodzą one od Boga. I Kościół jako więź jedności swoich członków jak i jedność mężczyzny i kobiety w małżeństwie, zostały ustanowione przez Boga. Wspólnota rodzinna, podobnie jak Kościół, wypływa z życia Bożego, uczestniczy w akcie twórczym Boga i odzwierciedla jedność Boga w trzech osobach. Jan Paweł II w świetle Bożego aktu stworzenia widział w małżeństwie sakrament najpierwotniejszy. Podkreślił, że komunizm ludzi, a zwłaszcza komunizm małżeński, ma swoje źródło w trynitarnej tajemnicy „my” i jednocześnie pozostaje z nią w trwałej relacji. Uobecniając jedność dwóch osób, wspólnota mężczyzny i kobiety, jest pierwowzorem dwóch osób w jednym ciele, mianowicie: jest odbłaskiem doskonałej jedności Chrystusa-Oblubieńca i Kościoła-Oblubienicy. Rodzina jako Kościół została zbudowana na jedności i miłości życia oraz pokoju, który karmi się wiarą. Z tego powodu Jan Paweł II wielokrotnie nazywał rodzinę chrześcijańską „domowym Kościołem”. Autor wydobywa z nauczania papieża o małżeństwie i rodzinie treści pochodzące z Listów deuteropawłowych (List do Efezjan) jak i wątki patrystyczno-teologiczne (Ojcowie Apostolscy, Ojcowie Kościoła, pierwsi teolodzy). W tym rozdziale także została ukazana odpowiedzialność, którą Jan Paweł II nakłada na rodziców. W

poczuciu odpowiedzialności przed Bogiem są oni wezwani do tego, aby budować Kościół w swoich dzieciach. Dla nich są pierwszymi zwiastunami Ewangelii. Rodzice mają obowiązek doprowadzić dziecko do głębokiej i trwałej osobistej relacji z Bogiem. Najważniejszym zadaniem dla rodziców jest przekazać swoim dzieciom prawdziwy obraz Boga. Bóg obdarza rodziców bezcenną misją – oni faktycznie mają być pierwszymi i najważniejszymi nauczycielami wiary, którzy przygotowują dzieci dla Boga, którzy uczą szukać i znajdować Boga, uczą otwierać swoje serca na Boże działanie.

Trzeci rozdział „Udział rodziny w misji Chrystusa” (strony 99- 148) daje nam odpowiedź na pytanie: jak rodzina uczestniczy w realizacji posłannictwa Kościoła? Ten rozdział przybliży prawdę, że papież Jan Paweł II na tyle rozpatruje rodzinę jako Kościół domowy, na ile ona realizuje podstawowe cele Kościoła powszechnego, na ile bierze udział w misji Chrystusa. Dlatego każda rodzina chrześcijańska powinna odnajdywać postawy i różne cechy Kościoła, ponieważ, nie ma wątpliwości, że Kościół domowy jest obszarem, na którym jest przekazywana Ewangelia i z którego ona szerzy się. Dlatego rodzina jest odpowiedzialna za podstawowe zadania Kościoła, a mianowicie: jest zaangażowana w budowanie Królestwa Bożego w historii. Ten rozdział wskazuje także, że jednym z głównych zadań życia rodzinnego jest służenie życiu. Ponieważ pierwszym i podstawowym prawem człowieka jest prawo do życia, ono jest fundamentalne i jest podstawą wszelkiego bogactwa. Rozdział ten ukazuje rodzinę, która jest przeznaczona do wykonywania misji Kościoła poprzez cały okres życia jego członków, od narodzin do śmierci. Rodzina jest więc prawdziwym sanktuarium życia, miejscem, gdzie życie, dar Boga jest akceptowane i chronione. Dlatego ona odgrywa decydującą i niezastąpioną rolę w tworzeniu kultury życia. Także ona jest również tą, która nie tylko daje nowe życie i chroni je, ale jest zobowiązana doprowadzić je do pełnej dojrzałości. W tym rozdziale tym poruszono również istotne kwestie zadań rodziny na obszarze wychowania (III.2); ewangelizacji (III. 3); dzieł miłosierdzia (III.4 – ta część pracy jest jedną z najlepszych w całej rozprawie).

W rozdziale czwartym „Rodzina znakiem wiarygodności Kościoła” (strony 149-188) została zaprezentowana rodzina jako znak trwałości nauczania Kościoła. Udzielono odpowiedzi na pytanie: kiedy rodzina jest wiarygodnym znakiem prawdziwości Kościoła? Oprócz czterech znamion, takich jak jedność, świętość, powszechność i apostołskość, Kościół charakteryzuje się także znakami, które podkreślają jego wiarygodność. Wskazują, że jest to naprawdę instytucja, którą Chrystus założył, aby zgromadzić w niej wszystkie dzieci Boże. Uczestnicząc w misji zbawczej Kościoła rodzina staje się tajemnicą oraz prawdziwym znakiem Kościoła, ukazuje i uobecnia Kościół Chrystusowy w świecie. W tym rozdziale rodzina chrześcijańska została zaprezentowana jako żywy i dynamiczny znak życia Kościoła. Spojrzenie na rodzinę na płaszczyźnie znaku wiarygodności Kościoła jest w znacznym stopniu nowatorstwem tej pracy. Jak zauważa Autor, w trakcie analizy źródeł i literatury przedmiotu nie znaleziono prac, które dogłębnie badałyby rodzinę w tym zakresie. W swoim nauczaniu Jan Paweł II nie posługiwał się wprost pojęciem rodziny jako znaku wiarygodności Kościoła. Jednakże wielokrotnie podkreślał, że mężczyzna i kobieta, ich wzajemna relacja i ich więź z dziećmi są stałym przypomnieniem Kościołowi o tym, że jest on również „rodziną wielodzietną”, a relacje z członkami tej „rodziny” powinny być tak bliskie, jak relacje między członkami rodziny. W tym rozdziale zostały ujawnione także główne cechy rodziny, które z

kolei wskazują na cechy Kościoła. Mianowicie: jedność i nierozłączność, miłość, znak przymierza, obecność Królestwa Bożego. Jedność i nierozłączność małżeństwa w sposób szczególny wskazuje na charakter Kościoła. Mianowicie, że Chrystus nigdy nie opuści swoją Oblubienicę – Kościół. A także, że jest tylko jeden Oblubieniec i jedna Oblubienica, a w jedności jest to jedno mistyczne Ciało Chrystusa. Stworzony jako wspólnota mężczyzny i kobiety, człowiek jest wezwany przez całe życie odzwierciedlać miłość między osobami Trójcy Świętej. Miłość jest początkiem, fundamentem i celem małżeństwa, rodziny i Kościoła. Ta miłość łączy w sobie ludzkie i boskie. Analizując koncepcję przymierza w rozumieniu Biblii, podkreślono, że małżeństwo ochrzczonych jest widocznym znakiem Nowego Przymierza, co daje możliwość rozpatrywania małżeństwa i rodziny z perspektywy historiozbowczej.

Rozdział piąty „Rodzina wobec społeczeństwa” (strony 189-232) odpowiada na pytania badawcze: jaki jest związek między rodziną a społeczeństwem? Przed jakimi wyzwaniem stoi dziś rodzina? Autor ukazał rodzinę, która nie tylko buduje Kościół, ale także kształtuje społeczeństwo. Rodzina została ukazana jako prototyp każdego systemu społecznego. To najmniejsza, ale najważniejsza komórka społeczna, przez którą przepływa przyszłość ludzkości. Bóg Stwórca tej najmniejszej i pierwszej wspólnoty powierzył cały widzialny świat. Rodzina otrzymała od Boga przywilej i zadanie tworzenia społeczeństwa, będąc jego pierwszą i najważniejszą komórką. Jakość i uczciwość każdej społeczności ludzkiej jest ściśle związana z dobrem wspólnoty rodzinnej. Ten rozdział ukazał wielką troskę papieża, aby społeczeństwa nie zapomniały, czym była, jest i powinna być dla nich instytucja rodziny. A także uwzględniali ustalenia badaczy fenomenu rodziny w różnych sferach, którzy argumentują, że im silniejszy fundament prawny instytucji rodziny w społeczeństwie, tym bardziej rodzina może przynosić owoce temu społeczeństwu. Jan Paweł II podkreślił, że największym dobrem społeczeństwa są dzieci: „Dorośli jutra to dzisiejsze dzieci”. A rodzina jest dla nich pierwszym i najbardziej potrzebnym społeczeństwem. Święty papież starał się uchronić rodzinę przed zgubnymi propozycjami filozofii postmodernizmu, która odrzuca Stwórcę i niesie ze sobą neopogaństwo. W rozdziale ponadto stwierdzono, że obecnie największe zagrożenie dla rodziny leży na płaszczyźnie antropologicznej. Ze względu na rozprzestrzenianie się ideologii antynaukowych, które mają swoje korzenie w marksizmie (w szczególności ideologia *gender*), neguje się samą naturę człowieka i jego seksualność. To najbardziej brutalna forma manipulacji, której celem jest przekonanie człowieka, że jest tym, kim nie jest.

Krytyczna ocena strony merytorycznej i formalnej

Autor pracy naukowej z tego obszaru (JP2 Studies) musi mieć świadomość, że „wypływa na ocean” treści i znaczeń: obrazów teologiczno-biblijnych, myśli patrystycznej, dokumentów Magisterium występujących w nauczaniu Jana Pawła II oraz samego jakże obfitego objętościowo nauczania. To może powodować bez skrupulatnej metodologii tendencję zamiany zamierzonej narracji w pielęgnowanie swoistego „*silva rerum*”. Niemniej pomimo tych uchybień trzeba potwierdzić, iż wykonano tu rzetelnie zamierzone dzieło: 274 strony tekstu głównego, 30 stron uporządkowanej tematycznie bibliografii, 1122 (sic!) przypisy aparatu krytycznego. Bogactwo materiału źródłowego cytowanego przez Autora przechodzi jednak w wielu miejscach pracy w nadmiar, sprawiając, że rozprawa przecież w

założeniu mająca mieć charakter przede wszystkim twórczy, zamienia się w elaborat odtwórczy, a więc mniej samodzielny. Autor w wielu miejscach bardziej referuje niż konstruuje swoją koncepcję rozprawy. W tych miejscach także brakuje samodzielnej narracji autorskiej, tak potrzebnej w pracy tego typu. Również w zdecydowanej większości przypisy pracy doktorskiej są proste – przytaczające, brakuje np. polemicznych, dygresyjnych czy objaśniających. W tekście głównym i aparacie krytycznym można by zasugerować pewne modyfikacje np. przenieść wypowiedzi współczesnych papieży (Paweł VI, Benedykt XVI, Franciszek) do przypisów, aby nie przerywać narracji głównej przytaczającej i objaśniającej myśl Jana Pawła II. W przeciwnym razie można odnieść wrażenie, że temat pracy poprzez jego rozwinięcie w rozdziałach migruje w kierunku ujęcia go w opinii szerszej niż według Jana Pawła II np. trzech ostatnich pontyfikatów.

W rozprawie zabrakło również syntetycznego opisu i bodajże częściowego omówienia możliwie wszystkich dokumentów Jana Pawła II poświęconych małżeństwu i rodzinie (komponent studiów nad pontyfikatem Jana Pawła II). Na pozytywne wyróżnienie zasługuje natomiast ostatni rozdział dysertacji, szczególnie cenny nie tylko dla katolickiej nauki społecznej, ale również teologii wychowania, socjologii rodziny (rodzina jako pierwsza szkoła cnót społecznych, ochrona rodziny, jej zagrożenia duchowe).

Poddając krytycznej analizie stronę formalną rozprawy, trzeba zauważyć, iż autorowi nie udało się wyeliminować wszystkich błędów stylistycznych, ortograficznych oraz edytorskich. Większość usterek językowych wynika z pochodzenia językowego autora – przy języku ukraińskim jako *lingua madre* bardzo dobrze posługuje się językiem polskim jako matrycą przygotowania rozprawy doktorskiej. Nie mniej do wydania rozprawy drukiem konieczna będzie solidna korekta polonistyczna. W pracy przy jej wnikliwej analizie trzeba zauważyć występujące dość licznie:

- a. błędy ortograficzne: np. s. 15, 17, 19, 99;
- b. błędy stylistyczne: np. s. 14, 16, 24, 107, 115, 190;
- c. błędy edytorskie/korektorskie: s. 23, 25, 27, 29, 61, 100, 108, 114, 116 (błędny zapis tytułu czasopisma); 119, 120, 127, 129, 133, 138, 161, 187, 190, 194, 260.

Autor konstruuje samodzielnie części rozprawy np. wstęp do rozdziału III czy V oraz podsumowanie rozdziału IV (s. 99, 149, 187-188) nie ustrzegł się od mankamentów stylu naukowego: „Postaramy się zobaczyć rodzinę, którą Chrystus wzywa, aby szła za Nim na pastwiska życia. Rodzinę, którą Bóg napełnia odwagą i męstwem, aby nie tylko przysłała na te pastwiska sama, ale także przewodziła innym”. Przytoczony przykład bardziej odzwierciedla styl kaznodziejski niż naukowy („pastwiska życia”). Wnikliwy czytelnik zauważy także błędy frazeologiczne w obszarze języka polskiego: „płodzić się” (s. 99). Nie obniżają one znacząco wartości rozprawy, aczkolwiek warte są wyeliminowania przez dokładną korektę. Ponadto w wykazie skrótów Autor nie uwzględnił wszystkich pozycji – wyodrębnił tylko niektóre.

Bibliografia rozprawy doktorskiej została przez Autora podzielona na odpowiednie działy, co świadczy o dobrym rozeznaniu tematyki pracy. Bibliografia (aparatus źródłowy) dzieli się na teksty biblijne, dokumenty Kościoła a w tym źródła nauczania Jana Pawła II, monografie tematyczne, materiały pomocnicze oraz netografię (źródła internetowe). W doborze bibliografii widać merytoryczną poprawność i adekwatność, choć w ocenie

krytycznej można wskazać pewne uchybienia. Należą do nich nieliczne błędy korektorsko-edytorskie np. s. 244, 245, 247, 248. Wśród dostępnych opracowań tekstów źródłowych nauczania św. Jana Pawła II Autor wybiera najważniejsze, choć i na tym polu można by wskazać pominięte np. cykl Katechez środowych „Mężczyzną i niewiastą stworzył ich”. Ponieważ tematyka pracy w znacznej mierze odwołuje się do teologii biblijnej, można by wzmocnić treści związane z egzegezą tematyki małżeństwa i rodziny w Biblii o jeszcze więcej/lepszych komentarzy z dziedziny biblistyki (polskiej i zagranicznej). Również nie do końca jasny, czytelny i zrozumiały – jest dla recenzenta – zastosowany przez Autora system cytowania źródeł częściowo w języku polskim i ukraińskim. Stosowany system wprowadza pewien chaos metodologiczny (dlaczego te a nie inne dokumenty Kościoła są podane w danym języku?).

Konkluzja i wniosek końcowy

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe kwestie (argumenty za i przeciw), stwierdzam, że napisana pod kierunkiem ks. prof. zw. dr hab. Andrzeja Zwolińskiego rozprawa doktorska mgr lic. Ivana Hado jest oryginalnym opracowaniem stanowiącym *novum* w teologii. Stanowi ona także istotny wkład dla katolickiej nauki społecznej, nauk o rodzinie (familiologia katolicka) oraz nauce o myśli i dziedzictwie intelektualnym Jana Pawła II (JP2 Studies).

Dysertacja spełnia wszystkie wymogi – zarówno merytoryczne jak i formalne – stawiane przed pracami doktorskimi. Dlatego oceniam ją pozytywnie i niniejszym wnoszę o dopuszczenie jej Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ks. Roman Bogusław Sieroń
Sandomierz, 20 maja 2021 r.